

Martin Luther

Store

Galaterbrevskommentar I

Credo

Indhold

Forord	5
Indledning	7
Den store Galaterbrevskommentar	13
Doktor Martin Luthers fortale	15
Luthers indholdsoversigt	27
Kapitel 1	39
Kapitel 2	123
Kapitel 3	257
Ordforklaring	405
Litteratur	411
Noter	413

Forord

Oversættelsen af Luthers Store Galaterbrevskommentar har i nogle år været udsolgt, og derfor er det i anledning af reformationsjubilæet 2017 en stor glæde for forlaget Credo at gøre en ny udgave af dette vigtige Luther-skrift tilgængelig for danske læsere.

Teksten i nærværende udgave er i alt væsentligt identisk med førsteudgaven, der udkom i 1981 som et dobbeltbind i Credos Luther-serie »Martin Luther, skrifter i udvalg«.

Oversættelsen blev dengang varetaget af nu afdøde sognepræst lic.theol. Helge Haystrup. For hjælp med skanning og klargøring af teksten til denne udgave retter forlaget en stor tak til cand.theol. Finn B. Andersen, som beredvilligt har scannet de mange sider og desuden ajourført bibelhenvi-ninger og citater efter Bibelselskabets autoriserede oversættelse fra 1992, ligesom han også har skrevet en ny indledning til skriftet. Luthers Store Galaterbrevskommentar indeholder Luthers reformatoriske hovedtanker, og det er – ligesom dengang oversættelsen udkom første gang – »vort håb, at brede kredse i vor kirke ved læsningen af den i taknemmelighed må gribe om den evangelisk-lutherske kristendomsforståelse.«

Forlaget

Indledning

Reformationsjubilæet 2017 er fejringen af 500-året for Martin Luthers 95 teser med kritiske bemærkninger til den pengegriske handel med afladsbreve, der skulle finansiere bygningen af den nye Peterkirke i Rom.

Martin Luther stod i spidsen for denne reformation, som førte til et endeligt brud med den katolske kirke, som ikke var lydhør over for den berettigede kritik. Resultatet blev en ny evangelisk-luthersk kirke, hvis hovedskat er evangeliet om den uforskyldte nåde ved troen på Jesus Kristus og hans frelsergerning for os.

Men reformationen var ikke kun en enkelt mands fortjeneste. Det var i høj grad et fantastisk samarbejde mellem nogle af de bedste teologer, verden har set. Først og fremmest Johann Bugenhagen, som stod for den praktiske gennemførelse reformationen og indførelsen af nye evangeliske kirkeordninger, også i Danmark. Og Philip Melanchthon, som var den, der systematiserede Luthers skrifter i en klar og præcis troslære og dogmatik, som det også var tilfældet med udarbejdelsen af den lutherske kirkes bekendelsesskrift Den Augsburgske Bekendelse.

Luther satte Melanchthon utrolig højt – også højere end sig selv. Ifølge Luther var han selv blot den grove vejbereder, der fjernede de store sten og huggede træer og buske væk til højre og venstre, hvorefter Melanchthon kom og lagde den nye, fine vej, pænt og ordentligt. Luther var så vild med Melanchthons skrifter, at han i 1522, bag Melanchthons ryg,

udgav en piratudgave af hans kommentar til Romerbrevet. Luther undskylder det i forordet med, at bogen er den bedste anvisning til, hvordan man skal læse Skriften og lære Kristus at kende, som nogensinde er skrevet. ”Ingen har skrevet bedre om Paulus” siger Luther i forordet.

Denne høje vurdering af Melanchthons skrifter bevarede Luther hele livet. I forordet til Melanchthons kommentar til Kolossenserbrevet skriver Luther således: ”Jeg sætter selv Philips bøger højere end mine egne. Jeg så også hellere hans bøger, både de latinske og tyske, på den plads mine egne har fået.”

Med denne ros er det ikke så sært, at Luther aldrig selv udgav en kommentar til de samme Paulusbreve. I sine forelæsninger på universitetet valgte Luther i stedet Galaterbrevet, som han forelæste over flere gange. Første gang var lige omkring reformationens start. Forelæsningen begyndte sidst på året 1516, men blev afbrudt både af pest og af det postyr, afladsteserne vakte, så den først blev ført til ende i 1518 og først udkom på tryk i september 1519. I 1523 udkom den atter i en revideret udgave. Denne første forelæsning og bogudgivelse strækker sig således over nogle af de mest afgørende år i reformationen.

I efteråret 1531, efter rigsdagen i Augsburg, forelæste Luther så atter over sit kære Galaterbrev. Ud fra notater foretaget af blandt andet Georg Rörer udkom disse teologiske forelæsninger på tryk i 1535 – forventelig med Luthers noget tøvende tilladelse. ”Mine fattige og trivielle kommentarer”, som Luther kalder dem i forordet.

Kommentarens indhold

At Galaterbrevet således blev det brev, Luther på en særlig måde beskæftigede sig med, skyldes altså til dels en fordeling

af opgaverne blandt de wittenbergske teologer, men nok også at det er Galaterbrevet, der mere end noget andet skrift behandler det emne, der var reformationens vigtigste, nemlig hvordan vi kommer i et ret forhold til Gud. Brevets hovedemne er netop den artikel, hvormed kirken står eller falder: ”Står denne artikel, så står kirken, falder den, så falder kirken med,” som Luther udtrykker det i sin kommentar til Salme 130. Eller som han siger det her i sin kommentar: ”Hvis artiklen om retfærdiggørelsen mistes, mister vi samtidig hele den kristne lære.”

Det er selve hjertet i den kristne tro, Galaterbrevet handler om, og som Luther udfolder i sin kommentar. Luthers forelæsning er netop kendetegnet ved den skarpe modstilling af tro og gode gerninger i talen om retfærdiggørelsen. Den kristne retfærdighed må omhyggeligt holdes adskilt fra al anden retfærdighed, hedder det allerede i indledningen. Det gælder også den retfærdighed, som De Ti Bud kræver.

De to former for retfærdighed er indbyrdes helt modsatte. Hvor lovens og gerningernes retfærdighed er *aktiv*, er den kristne *passiv*. De hører så at sige til i hver sin verden, den kristne i Himlen, gerningernes retfærdighed på jorden. Luther kan også udtrykke det sådan, at den kristne retfærdighed har sin plads i samvittigheden. Her skal troen alene herske. Samvittigheden er som et brudekammer, hvor alt andet skal lukkes ude og Kristus være alene med sin brud.

Vil gerningerne og loven trænge sig derind, som de hele tiden prøver at gøre i anfægtelsen, så skal de vises bort. Luther kan i denne sammenhæng udtrykke sig meget radikalt. *Loven må på ingen måde få adgang til den kristnes samvittighed.* Vil Moses skræmme samvittigheden, må man klart afvise ham.

Loven hører alene hjemme på jorden. Den skal herske over kødet og det gamle menneske. I det konkrete liv, i forholdet til andre mennesker i kald og stand har den sin myndighed.

Her skal også den kristne lytte til den og bøje sig for den. Men længere strækker dens myndighed sig ikke; inden for disse klart markerede grænser har den at forblive. I gudsforholdet har den intet at gøre.

Luther trækker i denne forbindelse ikke alene grænsen over for de gerninger, der går forud for troen. Også de gerninger, der følger efter retfærdiggørelsen, må holdes adskilt fra selve retfærdiggørelsen. Også den påbegyndte opfyldelse af loven, som følger efter troen, og som er en Guds gave, hører til den aktive retfærdighed, som er helt forskellig fra den passive kristne retfærdighed over for Gud.

I disse præciseringer mærker man, at Luthers forelæsning er holdt på universitetet for de teologistuderende. Det kræver derfor lidt ekstra arbejde at følge med, når han forklarer forskellen på den katolske lære og den evangeliske. For Luther afviser også en forfinet udgave af det katolske syn, hvor den endelige retfærdiggørelse bliver *en samvirken* af Guds nåde og menneskers kræfter.

Luther afviser begge udgaver af denne lære: Den ene, hvor vi af os selv, ved at tage os sammen, kan gøre os fortjent til Guds hjælpende nåde, som så hjælper os frem til en egentlig retfærdiggørelse i Guds øjne. Og den anden, hvor Gud ganske vist tager initiativet og skænker os sin hjælpende nåde helt ufortjent, men hvor vi så ved denne hjælpende nåde, kraft eller kærlighed kan nå frem til en reel iboende retfærdighed, der gælder over for Gud.

Begge udgaver afvises, fordi de begge er udtryk for en aktiv retfærdighed, der til dels afhænger af vores egne præstationer, hvad enten Guds hjælp kommer før eller senere. Begge udgaver er udtryk for lovens retfærdighed, som må afvises.

Den kristnes retfærdighed er ikke en iboende beskaffenhed overhovedet, en indgydt kærlighed i hjertet. Troens retfærdighed hører hjemme på et helt andet plan end alt, hvad der

kan betegnes som retfærdighed her på jorden, inklusive den indgydte kærlighed i hjertet.

Luthers forelæsning er således *den mest omfattende og klar-gørende behandling af selve reformationens hovedanliggende*, at det ene og alene er *den tro, der griber og omfavner den Kristus, der har lidt for os, som er vor retfærdighed over for Gud*.

I troen er netop denne Kristus reelt nærværende i vore hjerter, ikke som den, der først skal udrette noget i os, men som den, der er til stede med alt det, han allerede har udrettet for os med sin lidelse og død – uden for os og uden os. Som man vil se, fremhæver Luther dog også stærkt og tydeligt, at netop denne ”passive” tro altid er aktiv som *roden og drivkraften til de sande gode gerninger*. Dette ses i den grundige gennemgang af hele formaningsafsnittet i brevet.

*Cand.theol.
Finn B. Andersen*

Doktor Martin Luthers fortale

Jeg har svært ved at tro, at jeg har været så ordrig, som denne bog viser, dengang jeg holdt mine offentlige forelæsninger over den hellige Paulus' brev til Galaterne. Og dog fornemmer jeg, at alle de overvejelser, som brødrene har nedskrevet med så stor omhu i dette skrift, er mine. Derfor nødtes jeg til at indrømme, at det alt, ja måske endnu mere, er sagt af mig i denne offentlige forelæsning. WA 40
I, 33

For i mit hjerte hersker denne ene artikel, nemlig troen på Kristus fra hvem, ved hvem og til hvem alle mine teologiske overvejelser strømmer frem og tilbage dag og nat. Alligevel mener jeg ikke at have forstået mere end den svage og fattige begyndelse, ja kun en smule af denne visdoms store højde, bredde og dybde (Ef 3,18).

Derfor skammer jeg mig også over at se mine fattige og trivielle kommentarer til så stor en apostel, Guds udvalgte redskab, på prent. Men den uendelige og forfærdende vanhel-
ligelse og vederstyggelighed, der altid har raset og stadig raser inden for Guds kirke imod denne den eneste faste klippe, som vi kalder læren om retfærdiggørelsen, har tvunget mig til at bide hovedet af al skam og være skamløst dristig. Den lære går ud på, hvordan vi ikke ved os selv (og bestemt heller ikke ved vore gerninger, der jo er mindre end os selv), men ved en andens hjælp, nemlig ved Guds enbårne søn, Jesus Kristus, er genløste fra synd, død og Djævel og har fået skænket evigt liv.

WA 40 Allerede i Paradiset fik Satan denne klippe til at ryste, dengang
I, 34 da vore første forældre opgav troen på Gud, der havde givet dem livet og lovet, at det skulle vare ved, og lod sig overtale af Satan til at søge at blive Gud lig ved egen visdom og kraft. Af samme grund tilskyndede denne løgner og morder, der altid vil være sig selv lig, snart efter en broder til at slå sin broder ihjel – og det blot fordi den fromme broder i tro havde bragt et bedre offer, og fordi han selv, da han uden tro ofrede sine egne gerninger, ikke havde behaget Gud. Siden kom det fra Satans side til en stadig og uudholdelig forfølgelse af denne tro gennem Kains sønner, indtil Gud omsider blev nødt til ved en syndflod at rense jorden og redde Noa, troens og retfærdighedens herold. Alligevel beholdt Satan sin sæd i Kam, Noas tredje søn. Men hvem kan berette alt det?

Hele verden har siden raset mod denne tro ved at opfinde uendeligt mange guder og religioner, og ved hjælp af dem har, som Paulus siger det, enhver vandret sin egen vej (ApG 14,15) i håb om ved sine gerninger at kunne forsones enten en gud eller en gudinde, guder eller gudinder. Man søgte altså at frelse sig selv fra det onde og fra synden uden Kristi udefra kommende hjælp, men ved sit eget arbejde. Det bærer alle hedningernes værker og skrifter tilstrækkeligt vidnesbyrd om.

Men de (:hedningerne) er for intet at regne imod hint Guds folk, Israel eller Synagogen, som frem for de andre har fået skænket ikke blot en sikker forjættelse fra sine fædre og desuden loven, Gud har givet gennem sine engle, men som desuden stadig blev styrket i sin vished ved at have profeternes ord, mirakler og eksempler hos sig. Og dog havde Satan, det vil sige den rasende iver efter egenretfærdighed, en sådan fremgang iblandt dem, at de efter alle profeterne også dræbte Guds egen søn, den lovede Messias. Og grunden dertil var den samme, nemlig den, at de (:profeterne og Kristus) lærte, at vi mennesker har Guds velbehag ved hans nåde og ikke ved vor

retfærdighed. Og dette har fra begyndelsen været Djævelens og verdens hovedtese: Vi vil ikke have udseende af at gøre ondt; derimod bør Gud godkende og alle hans profeter give deres tilslutning til, hvad vi gør. Hvis de ikke gør det, skal de dø. Bort med Abel! Leve Kain! Dette skal være vor lov. Og sådan går det også.

Men blandt de hedningekristne er der blevet arbejdet og arbejdes der stadig med så stor alvor, at Synagogens rasende iver med rette kan anses for at have været en barneleg (i sammenligning dermed). For, som Paulus siger: »Den visdom har ingen af denne verdens herskere kendt, for havde de kendt den, ville de ikke have korsfæstet herlighedens Herre.« (1 Kor 2,8). Men hedningemenigheden tog imod og bekender, at Kristus er Guds søn, der er blevet vor retfærdighed, og det lovsynger, læser og lærer de frit og åbent. Men skønt denne bekendelse stadig står ved magt, dræber, forfølger og raser dog netop de, der vil være kirken, imod dem, der ikke tror, lærer eller gør noget andet end, at Kristus skal være den, som de uden at mene det er nødt til at bekende i ord og gerning. De regerer nu under påberåbelse af Kristi navn. Men om de kunne beholde deres styre uden at give sig ud for at være kristne, skulle de snart vise udadtil, hvad det er for en Kristus, der bor i deres hjerte. De anser ham nemlig for noget langt ringere, end jøderne gør. Og de mener jo, at han blot er et skarn, dvs. en røver, der med rette blev korsfæstet. Men vore anser ham for blot at være en skrøne, på samme måde som hedningerne har en og anden opdigtet guddom. Det kan man få at se i Rom ved pavehoffet, og næsten i hele Italien.

Kristus er altså til spot blandt sine kristne (for det vil de dog kaldes). Kain dræber uden ophør Abel, og Satans vederstyggelighed har nu næsten al magt. Derfor er det nødvendigt med største omhu at gennemgå denne artikel og holde den op imod Satan – og det uanset om vi er godt eller dårligt skåret

WA 40
I, 35

for tungebåndet, er lærde eller ulærde. For om så hvert menneske tav, bør denne klippe råbes ud af selve klipperne eller stenene (sammenlign Luk 19,40).

Derfor gør jeg også gerne min pligt og tillader, at denne meget ordrige kommentar bliver udgivet for at anspore mine brødre i Kristus mod Satans rænkefulde ondskab. Han har nemlig i disse de sidste og yderste tider i et sådant raseri vendt sig imod denne genoplivelse af det rette kendskab til Kristus, at om mennesker hidtil har forekommet at være rasende og besatte af dæmoner, så synes dæmonerne nu selv at være besat af andre, endnu værre dæmoner og at rase med et mere end dæmonisk raseri. Det er et tydeligt bevis på, at denne fjende af sandhed og liv føler den dag overhængende nær, som er frygtelig for ham, fordi han da skal gå til grunde, men som er dejlig for os, fordi den bringer vor forløsning og afslutningen på hans tyranni. Det er nemlig ikke uden grund, hans lemmer og kræfter ryster, og han er ræd som en tyv eller en horkarl, der blev overrasket af daggryet, som brød frem og forrådde ham.

For hvem har nogen sinde (for nu at tie om pavens afskyeligheder) hørt om, at der på én gang er indtruffet så store mærkværdigheder, som vi i disse dage ser bare blandt gendøberne? Blandt dem ophidser Satan overalt sine med frygtelige tilskyndelser, som om hans rige er ved at udånde. Og det er, som om han ikke blot ved deres hjælp ville ødelægge verden gennem oprør, men også ville opsluge Kristus og kirken helt ved de utallige kirkesplittelser. Sådant har han ikke raset og regeret imod andre menneskers liv og meninger, f.eks. mod horkarle, tyve, drabsmænd, menedere, ugudelige, kirkeskændere og vantro. Nej, dem har han sluttet fred med og kærtegner dem i sin forgård og bærer over med dem. Ligesom han dengang i kirkens første tider ikke alene lod enhver form for

afgudsdyrkelse og religionsudøvelse i hele verden i fred og ro, men også begunstigede dem herligt.

Det var ene Kristi kirke og religion, han på alle måder plagede. Siden hen lod han alle hæretikere i fred, og foruro-ligede alene den katolske (: den rette kristne) lære. På samme måde har han heller ikke i vore dage noget andet i sinde end, hvad der er hans ene og egentlige hverv, nemlig at forfølge vor Kristus, som er vor retfærdighed uden vore gerninger, således som der står skrevet om ham: »Du skal bide hendes afkom i hælen« (1 Mos 3,15).

Men disse mine overvejelser over den hellige Paulus' brev udgives ikke så meget mod dem, som for at gavne vore, der enten skal takke mig i Herren for min flid eller tilgive mig min ukyndighed og dristighed. Men jeg ville slet ikke bryde mig om, at de ugudelige kunne lide dette arbejde, men derimod, at de tillige med deres gud kun blev ophidset over det. Hvad jeg med stort besvær har fremført, er kun for dem, som Paulus selv skrev sit brev til, nemlig de foruro-ligede, bedrøvede, plagede og anfægtede (for de er de eneste, der forstår det) – de i troen ringe galatere. De, der ikke er sådan, kan høre papisterne, munkene, gendøberne og de mange andre, der er mestre i uendelig visdom og selvgjort tro. De kan dristigt foragte vort værk og lade være med at bekymre sig om at forstå det.

Skønt de i deres tale foregiver noget andet, rotter papister og gendøbere sig nemlig i vor tid endrægtigt sammen mod Guds kirke, og hævder, at Guds værk afhænger af den modtagende persons værdighed. For *gendøberne* lærer således: Dåben er intet, hvis ikke mennesket tror. Heraf følger nødvendigvis, at ingen af Guds gerninger er noget, hvis ikke mennesket er godt. Vist er dåben Guds værk. Men et slet menneske kan bevirke, at den dog ikke er Guds værk.

Heraf følger yderligere: Ægteskab, øvrighed, tjeneste er vel Guds værk. Men fordi menneskene er onde, er de alligevel

WA 40
I, 36

ikke Guds ordning. De ugudelige har solen, månen, landet, vandet, luften og alt, der er mennesket underlagt. Men fordi de er ugudelige og ikke fromme, er solen følgelig ingen sol, og månen, vandet og luften er ikke, hvad de er. Gendøberne har selv haft legemer og sjæle inden deres gendåb. Men fordi de ikke var fromme, havde de dog ikke sande legemer og sjæle. På samme måde har deres forældre, som de må indrømme, ikke været rette ægtefolk, da de ikke var gendøbte. Gendøberne må da selv være uægte børn og alle deres forældre have været horkarle og skørlevnere. Ikke des mindre arver de dog deres forældres ejendom, skønt de selv må indrømme, at de er uægte og ikke arveberettigede.

Hvem kan nu ikke se, at gendøberne ikke kun er besatte, men rene dæmoner, der selv er blevet besat af endnu værre onde ånder? Og på samme måde hører heller ikke papisterne op med bestandig at betone gerningerne og den modtagende persons værdighed frem for nåden. Og således hjælper de i hvert fald med deres ord deres brødre gendøberne kraftigt. For disse ræve har sammenbundne rumper, om end hovederne vender hver sin vej (sammenlign Dom. 15,4-5). For udadtil lader de, som om de er hinandens dødsfjender, skønt de egentlig mener, lærer og forsvarer det samme imod den eneste frelser Kristus. Han alene er vor retfærdighed. Den, der kan, skal derfor holde fast ved denne ene artikel. De andre lider skibbrud, og vi må lade dem blive omtumlet af hav og vind, indtil de vender tilbage til skibet¹ eller svømmer i land. Men mere om gendøberne en anden gang, om vor Herre Kristus vil. Amen.

Så vidt Luthers indledning til Rörers udgivelse af Galaterbrevsforelæsningsen i 1535. Til andenudgaven fra 1538 havde Luther

tilføjet følgende under indtryk af den ændrede kirkelige situation (se note 2):

Summen af og formålet med denne klage er, at vi ikke skal gøre os forhåbning om ro eller afslutning på klagen, så længe som Kristus og Beliar ikke kan forliges (2 Kor 6,15). En slægt går, en ny kommer. Når et kætteri forsvinder, dukker der snart et nyt op. For Djævelen sover ikke og slumrer ikke. Jeg, der ikke er noget, men som allerede har været i Kristi tjeneste i tyve år, kan klart bevidne, at jeg er blevet angrebet af mere end tyve sekter, af hvilke nogle er gået helt til grunde, mens andre endnu rører på sig, ligesom lemmerne går på insekter, der er ved at dø.

Men Satan opvækker stedse nye. Han er partistifternes gud. Og den sidste nye vranglære, som jeg mindst af alt havde forudset eller ventet, er deres, som lærer, at *De 10 bud skal bort fra kirken*, og at menneskene ikke mere må skræmmes ved loven, men blidt skal formanens ved Kristi nåde.² Derved opfyldes profeten Mikas ord, uden at han skal dadles derfor: »Du skal ikke forkynde for os!« (Mika 2,6). Som om vi skulle være uvidende om eller aldrig have lært, at de anfægtede og sønderknuste sind skal blive oprejst ved Kristus, mens de forhærdede Faraø'er, som det er omsonst at forkynde Guds nåde for, derimod skal skræmmes ved loven. Selv tvinges de dog også til at beskrive, hvordan Gud åbenbarer sin vrede over de onde og vantro. Loven er nemlig ikke andet end en åbenbaring af vreden. Så stor er disse menneskers blindhed og hovmod. De har dømt sig selv (Tit 3,11).

Hvis Ordets tjener vil holdes for tro og kloge på Kristi dag, bør de være forvisset om, at den hellige Paulus' røst ikke har lydt uden grund eller har profeteret hen i vejret, når han siger: »Der må jo også være partier hos jer, så man kan se, hvem af jer der er til at stole på!« (1 Kor 11,19). En Kristi tjener skal altså vide, at der, så længe som han lærer rent om Kristus,

WA 40
I, 37

ikke skal mangle på slette mennesker selv blandt vore, der ønsker at bringe menigheden i oprør. Og han skal styrke sig med denne trøst, at der nu engang ikke er nogen fred mellem Kristus og Beliar, mellem slangens afkom og kvindens afkom. Ja, han skal glæde sig over, at han må døje med de sekter og oprørske ånder, der stadig følger efter hinanden. For dette er vor herlighed: Vor samvittighed vidner om, at vi står og kæmper på samme side som kvindens afkom imod slangens afkom! Lad ham kun bide os i hælen og blive ved dermed. Til gengæld vil vi ikke høre op med at trampe på hans hoved ved hjælp af Kristus, der er hans egentlige banemand og velsignet i evighed. Amen.